

دانشنامه امام علی (ع):

گامها و آرمانها

گفت و گو با حجة الاسلام والمسلمین علی اکبر رشاد

قبسات: ضمن سپاسگزاری از محضر جناب عالی به خاطر فرصتی که در اختیار مجله قرار دادید، خواهشمند است در مورد پیشینه و روند پایه‌ریزی و پدیدآیی این طرح عظیم، برای آگاهی خوانندگان فرهیخته مجله توضیحاتی را بیان بفرمائید؟

حجة الاسلام والمسلمین رشاد: بسم الله الرحمن الرحیم از سال ۱۳۷۸ طرحی در پژوهشگاه در خصوص تبیین ابعاد گوناگون فکری، علمی حضرت امام - سلام الله و رضوانه علیه - با عنوان دانشنامه امام خمینی در دست اجرا بود، مطرح شد که از آنجا که الگوی امام، حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام بودند و اندیشه‌های حضرت امام سایه سنت و سیره حضرت امیر - ارواحنا فداء - تلقی می‌شود لهذا باید مجموعه‌ای با عنوان

اندیشه‌نامه امام علی تدوین شود. از دیگر سو دوستان ما در کارشناسی‌ها به این جا رسیده بودند که امروز اندیشه‌های ناب دینی، به‌ویژه در مباحث اجتماعی که غالباً در تعالیم و کلمات امام علی علیه السلام متجلی و متبلور است، باید برای نسل جوان هرچه روشن‌تر تبیین بشود، تا اگر در رفتار دینداران و اصحاب دین و ارباب سیاست، چالش و لغزشی به چشم می‌خورد، نسل امروز اینها را در ارزیابی کل دین و دینداری، قیاس نگیرند. و اصولاً نسل معاصر (ایرانی و غیرایرانی، عامه و نخبه) بیش از هر زمان دیگری محتاج آشنایی با تعالیم و سیره امیرالمؤمنین علیه السلام است. بر این مبنا در همان سال، اجرای طرحی به نام اندیشه‌نامه امام علی علیه السلام نیز پیش‌بینی شد و تمهیدات اولیه نیز صورت بست، هنگامی که در پیام نوروزی رهبر فرزانه انقلاب، سال ۷۹ به نام فرخنده امیرالمؤمنین نامیده شد این موضوع در پژوهشگاه مورد توجه مضاعف قرار گرفت و در همین حین علامه بزرگوار آیت‌الله جوادی آملی پیشنهادی را به مسئولین ستاد سال امیرالمؤمنین علیه السلام عرضه فرمودند، با عنوان «صد مقاله از صد دانشمند و اندیشمند درباره حضرت امیر»، و سرانجام حسن تلاقی اعلام سال امیرالمؤمنین و پیشنهاد تألیف مجموعه صد مقاله، و طرح ما؛ زمینه‌ساز تحقق این طرح عظیم شد و ستاد بزرگداشت سال امیرالمؤمنین علیه السلام - که زیر نظر شورای عالی انقلاب فرهنگی تأسیس و مشغول فعالیت شد - این پروژه را به ما پیشنهاد کرد. و به این ترتیب کار طراحی نهایی انجام و اجرای طرح به‌طور جدی آغاز شد. و عمده‌ی اعتبار مورد نیاز تحقیق و تألیف آنرا ستاد امیرالمؤمنین علیه السلام تعهد کرد. و هزینه‌های جانبی و چاپ نیز از در پژوهشگاه پیش‌بینی شد.

□ در مورد ویژگیهای اندیشه‌نامه امام علی علیه السلام توضیحاتی برای خوانندگان ما بفرمائید؟

■ طرح اندیشه‌نامه امام علی علیه السلام که به صورت دانش‌نامه‌ای موضوعی عرضه خواهد شد و طبعاً مجموعه مختصات و ویژگیهای عمومی یک دانشنامه را باید احراز بکند. هرچند موسوعه‌های علمی، مخصوصاً گسترده‌نگاشته‌هایی که در شخصیت و مکتب امیرالمؤمنین (علیه السلام) پدید آمده است هریک ویژگی و خصوصیتی دارند، اما دانشنامه امام علی علیه السلام از ویژگیهای منحصر به فرد و متنوعی برخوردار است که همه آنها را یکجا در هیچ‌یک از دایرةالمعارف‌ها و موسوعه‌های مربوط به سنت و سیره امیرالمؤمنین علیه السلام نمی‌توان یافت که به پاره‌ای از آنها اشاره می‌کنم:

نخستین ویژگی: اهتمام ویژه به تجزیه و تحلیل، تبیین و ارائه مسائل فکری اجتماعی معاصر با استناد به کلمات و سیره آن بزرگوار است. در دانشنامه مباحث و قضایای فکری و مورد ابتلای امروز بشر را به ساحت قدسی حضرت امیر علیه السلام عرضه و سعی کرده‌ایم با بهره‌گیری از کلام و سیره آن حضرت پاسخ آنها را دریافت کنیم، چراکه آن بزرگوار به‌عنوان انسان کامل و مظهر اسما و صفات کمال و جلال و جمال الهی، چونان حق، برای همیشه تاریخ، امام و اسوه همه بشریت هستند. البته بسته به این که ما چقدر دردمند و داروجوی باشیم و تا چه مایه خویش را درست تعریف کنیم و نیاز خود را دقیق تشخیص بدهیم و چگونه و تا کجا سراغ آن بزرگوار برویم، از خرمن سخاوتش سهم خواهیم برد و خوشه خواهیم چید. و لذا با عنایت به وضعیت انسان بحران‌زده و سرگشته کنونی که در چنبره هزار درد و دشواری درگیر است، بشر بیش از همیشه نیازمند درمانهای قدسی و کارسازی است که می‌شود از مکتب امیرالمؤمنین علیه السلام اخذ و اقتباس کرد.

دومین ویژگی: این است که همکاران ما بنا داشته‌اند همه احادیث را که در زمینه مدخل‌ها از آن بزرگوار برجای مانده بررسی کنند، و به همین خاطر بنا بر این است هر مقاله حاوی استقرای نسبتاً کامل کلمات و مطالب وارد شده از آن بزرگوار، در باب مدخل موضوع مقاله باشد.

سومین ویژگی: تنوع و جامعیت مباحث دانشنامه امام علی علیه السلام است که در شش محور کلان و یکصد و پنجاه مدخل اصلی سامان یافته است. البته هر مدخل به‌طور میانگین شامل ده مدخل فرعی است و مجموع مداخل به یک‌هزار و پانصد عنوان بالغ خواهد شد. هریک از محورها چه بسا به علوم و رشته‌های مختلف مربوط می‌شود.

از این‌رو در سامان‌یابی نهایی ممکن است به ده یا دوازده عنوان کلی تقسیم شود که هر عنوان نام جلد محتوی آن قلمداد گردد، بنابراین دانشنامه از جامعیتی نسبی در موضوعات نیز برخوردار می‌باشد و در آن سعی شده است که همه اضلاع و ابعاد شخصیت و تعالیم آن بزرگوار مورد بحث قرار گیرد. هرچند شخصیت امیرالمؤمنین از جامعیت و وسعتی برخوردار است که هرگز انسان عادی به ژرفا و کرانه آن نمی‌تواند دست یابد، آن بزرگوار به اقیانوسی می‌ماند که هم کران‌ناپیدا است هم ژرف‌ناپیدا. ما نیز مدعی نیستیم که تمام ابعاد شخصیتی و همه افکار و اندیشه‌ها و تعالیم آن حضرت و همه حوادث مرتبط و مربوط به ایشان را در این مجموعه مورد بحث و تحقیق قرار داده باشیم؛ اما

سعی ما بر تحصیل جامعیت نسبی بوده است. چهارمین ویژگی: سعی شده است مجموعه مدخل‌ها، ساختارمند و مقالات مکمل هم‌دیگر تلقی شود یعنی از مباحث تاریخی و سیروی و طرح مسائل مبنایی و زیرساختی آغاز و به اجتماعیات و سیاسیات منتهی شده، و در نهایت با منبع‌شناسی کامل گشته است.

پنجمین ویژگی (و قابل تاکید): این موسوعه آن است که اندیشه‌ها و کلمات یک شخصیت صاحب مکتب، کانون بحث‌های آن را تشکیل داده است.

□ ممکن است به‌عنوان مدخل‌های اصلی اشاره بفرمایید؟
■ مدخل‌ها به شرح این فهرست است که خوب است در مجله درج شود:

حوزه تاریخ و سیره

۱. ابوطالب
۲. زیستنامه امام علی علیه السلام
۳. امام علی علیه السلام در قرآن
۴. امام علی علیه السلام از نگاه حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم
۵. امام علی علیه السلام از نگاه صحابه
۶. امام علی علیه السلام در حدیث دیگران
۷. عصر امام علی علیه السلام
۸. سیره امام علی علیه السلام
۹. امام علی علیه السلام و خلفا
۱۰. سقیفه
۱۱. فدک
۱۲. غدیر
۱۳. اصلاحات امام علی علیه السلام
۱۴. قاسطین و صقین
۱۵. مارقین و نهروان
۱۶. ناکثین و جمل
۱۷. کوفه و نجف
۱۸. امام علی علیه السلام پایه‌گذار علوم اسلامی
۱۹. امام علی علیه السلام و اهل‌بیت علیهم‌السلام
۲۰. امام علی علیه السلام و فاطمه (س)
۲۱. امام علی علیه السلام و اسلام
۲۲. القاب امام علی علیه السلام
۲۳. فضایل و مناقب امام علی علیه السلام
۲۴. روایات امام علی علیه السلام
۲۵. مباحثه
۲۶. مظلومیت امام علی علیه السلام
۲۷. جامعیت امام علی علیه السلام
۲۸. امام علی علیه السلام و قتل عثمان
۲۹. فصاحت و بلاغت امام علی علیه السلام
۳۰. کارگزاران امام علی علیه السلام
۳۱. تأثیر امام علی علیه السلام بر ادبیات عرب
۳۲. تأثیر امام علی علیه السلام بر ادبیات فارسی

۳۳. قاعدین
 ۳۴. امام علی علیه السلام در زمان پیامبر
 ۳۵. حَبّ امام
 ۳۶. تاریخ و فلسفه تاریخ
قلمرو حکمت، الهیات و معارف
 ۳۷. معرفت‌شناسی در منظر امام
 ۳۸. تعقل و تفکر
 ۳۹. هستی‌شناسی
 ۴۰. حیات عارفانه امام علی علیه السلام
 ۴۱. قلب
 ۴۲. فطرت
 ۴۳. وحی
 ۴۴. برهانهای اثبات وجود خدا
 ۴۵. توحید
 ۴۶. توصیف خدا (اسماء و صفات)
 ۴۷. قضا و قدر
 ۴۸. بدها
 ۴۹. عدل الهی و جبر و اختیار
 ۵۰. خیر و شر
 ۵۱. هدایت و ضلالت
 ۵۲. سعادت و شقاوت
 ۵۳. نظام احسن
 ۵۴. قلمرو دین
 ۵۵. بعثت و نبوت
 ۵۶. امام علی علیه السلام و قرآن
 ۵۷. روش تفسیری امام علی علیه السلام
 ۵۸. امامت و خلافت
 ۵۹. ادله و نصوص امامت
 ۶۰. علم غیب امام
 ۶۱. امام علی، غلو و غالیان
 ۶۲. امام علی علیه السلام و تشیع
 ۶۳. ایمان، اسلام، کفر
 ۶۴. نفاق
 ۶۵. مرگ
 ۶۶. معاد
 ۶۷. خلقت
 ۶۸. انسان‌شناسی
 ۶۹. فلسفه اخلاق
 ۷۰. مبانی و نظام اخلاق
 ۷۱. مفاهیم اخلاقی
 ۷۲. عبادت و عبودیت
 ۷۳. تقوا
 ۷۴. دعا
 ۷۵. تعلیم و تربیت
 ۷۶. امام علی علیه السلام و کرامت انسان
 ۷۷. دین و کارکردهای آن
 ۷۸. دین و دنیا
 ۷۹. تربیت عقلانی

۸۰. حَبّ علی

حوزه حقوق

۸۱. حقوق متقابل مردم و حکومت از دیدگاه امام علی علیه السلام
 ۸۲. نقش مردم و بیعت در حکومت از دیدگاه امام علی علیه السلام
 ۸۳. حقوق بشر
 ۸۴. آئین دادرسی
 ۸۵. حق و تکلیف
 ۸۶. عدالت و ظلم
 ۸۷. حقوق اقلیتهای دینی
 ۸۸. زن و حقوق آن
 ۸۹. خانواده و حقوق آن
 ۹۰. آزادی
 ۹۱. مصلحت
 ۹۲. جرم‌شناسی
 ۹۳. امام علی علیه السلام و برخورد با مجرمان
 ۹۴. پیشگیری از جرم
 ۹۵. قانون‌مداری امام علی علیه السلام و نظارت بر اجرای آن
 ۹۶. فقه امام علی علیه السلام

زمینه سیاست

۹۷. فلسفه سیاست
 ۹۸. منشأ مشروعیت
 ۹۹. امنیت سیاسی و حقوقی
 ۱۰۰. جامعه آرمانی
 ۱۰۱. اخلاق کارگزاران
 ۱۰۲. جهاد
 ۱۰۳. امر به معروف و نهی از منکر
 ۱۰۴. اصول مدیریت از دیدگاه امام علی علیه السلام
 ۱۰۵. تأثیر امام علی علیه السلام بر فرهنگ و تمدن بشری
 ۱۰۶. امام علی علیه السلام و سیاست
 ۱۰۷. قدرت از دیدگاه امام علی علیه السلام
 ۱۰۸. آسیب‌شناسی حکومت از دیدگاه امام علی علیه السلام
 ۱۰۹. حکومت امام علی علیه السلام
 ۱۱۰. اهداف و آرمانهای حکومت
 ۱۱۱. عوام و خواص از دیدگاه امام علی علیه السلام
 ۱۱۲. وسیله و هدف از دیدگاه امام علی علیه السلام
 ۱۱۳. رهبری از دیدگاه امام علی علیه السلام
 ۱۱۴. امام علی علیه السلام و مخالفان

مباحث اقتصادی

۱۱۵. مبانی فلسفی نظام اقتصادی اسلام
 ۱۱۶. مبانی مکتبی نظام اقتصاد اسلامی
 ۱۱۷. معیار اقتصاد علوی
 ۱۱۸. بیت‌المال
 ۱۱۹. سیره اقتصادی امام علی علیه السلام
 ۱۲۰. بازار در حکومت امام علی علیه السلام
 ۱۲۱. سیاستهای اقتصادی امام علی علیه السلام
 ۱۲۲. عدالت اقتصادی امام علی علیه السلام
 ۱۲۳. اصلاحات اقتصادی امام علی علیه السلام
 ۱۲۴. فقر و غنا

□ در مورد مخاطبان دانشنامه بفرمایید، آیا این دانشنامه برای قشر خاصی تألیف می‌شود یا عامه‌فهم نیز می‌باشد؟

■ دانشنامه، موسوعه‌ای تخصصی محض نیست اما در عین حال حاوی مقالات فنی و دقیق علمی می‌باشد و در مجموع قشر تحصیلکرده، فرهنگی و فرهیخته جامعه، مخاطب آن بشمار می‌رود. مخاطب آن، نه توده و عامه مردم و نه صرفاً متخصصان علوم و فنون هستند، بلکه فرهیختگان و فرهنگیان و طبقاتی که دغدغه مباحث فکری نظری معاصر و درد مسائل زمانه را دارند، مخاطبان دانشنامه به حساب می‌آیند.

□ اگر ممکن است در مورد روند و مراحل طی شده و مرحله فعلی کار و اینکه جامعه فکری فرهنگی کشور کسی می‌تواند از ثمرات این اقدام بزرگ و سترگ بهره‌مند بشود، نیز توضیحاتی بفرمایید؟

■ دانشنامه، دارای سازمان کار دقیق و کارآمد و به دور از مقررات و ضوابط دست‌وپاگیر متعارف اداری است. در عین

حال یک مدخل، از پیشنهاد عنوان تا تألیف و تحقیق مقاله برسد و از زمان تألیف تا حروف‌نگاری، از بازبینی و ارزیابی علمی و اصلاح و ویرایش محتوای علمی تا ویرایش فنی و صوری و تا صفحه‌آرایی و کنترل فنی یک پروسه و فرایند طولانی را طی می‌کند؛ در حال حاضر از مجموعه مراحل اساسی که پیش‌بینی کرده بودیم، مراحل: ۱- تصویب و گزینش مدخلها، ۲- تعیین محققان و مؤلفان، ۳- انعقاد قرارداد، ۴- تهیه و تصویب شیوه‌نامه اختصاصی، ۵- استخراج سرفصلها و تعیین کمیت مقالات مربوط به هر مدخل صورت پذیرفته، ۶- همه مقالات - جز چند عنوان - گردآوری شده، ۷- تمام مقالات بر وفق شیوه‌نامه جامع در سه بخش کلی پژوهش، نگارش و ویرایش فراهم آمده، ۸- حروف‌نگاری در دست ویرایش می‌باشد، (تا امروز که بنده با شما صحبت می‌کنم) ۵۰٪ مقالات صورت گرفته، ۹- پاره‌ای از مقالات دوباره‌نویسی شده، ۱۰- عمده مقالات به تصویب شورای علمی رسیده یا براساس نظر شورا در دست اصلاح علمی و ویراست محتوایی است، ۱۱- نمونه‌خوانی مقالات حروف‌چینی شده در جریان است، ۱۲- تهیه نمونک و ماکت در دست انجام است، و مجموعاً چیزی حدود هشتاد درصد مجموع پروژه پایان یافته و حوالی بیست درصد کار باقی مانده و با پیش‌بینی ما تا پایان تابستان سال جاری مجموعه آماده چاپ خواهد شد، البته پیش‌بینی شده بود تا پایان بهار مجموعه را به چاپ بسپریم

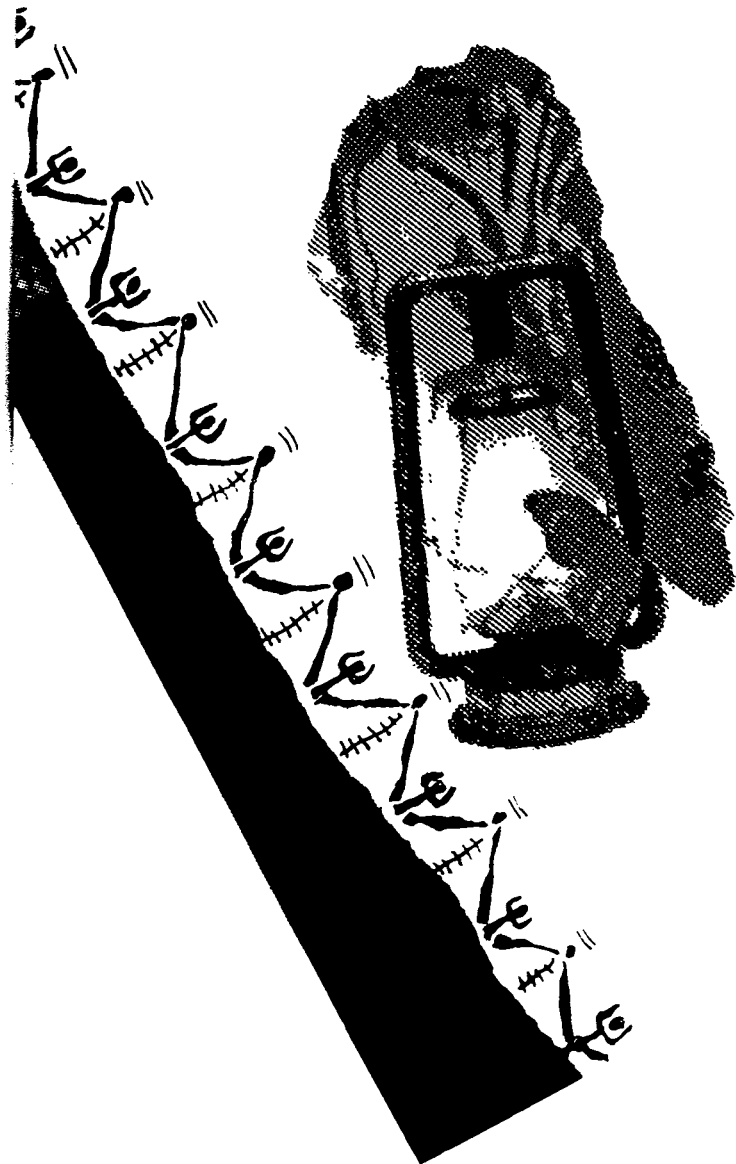
اما پاره‌ای موانع و مشکلات ناشی از عدم مساعدت دستگاه‌های ذی‌ربط، که در قبال دانشنامه متعهد بودند، کار را به‌عهده تعویق انداخت.

□ بفرمایید نتیجه کار به چه صورت یا صورت‌هایی عرضه خواهد شد؟

■ در آغاز، دانشنامه را در حد ده جلد پیش‌بینی کرده بودیم اما باتوجه به افزایش مدخل‌ها و در نتیجه افزایش مقالات پیش‌بینی تا دوازده جلد نیز مطرح است، هرچند در نهایت باتوجه به نوع صفحه‌آرایی و قطع اثر، تعداد مجلدات مجموعه مشخص خواهد شد. به هر حال، ابتدا این مجموعه به‌عنوان دانشنامه موضوعی ده‌جلدی، و به فارسی عرضه خواهد شد و بعد از آن هم طبعاً CD مجموعه عرضه می‌شود، بنابراین پیش‌بینی ما و درخواست بعضی از موسسات علمی در برخی از کشورهای عربی و اروپایی ممکن است به عربی و انگلیسی هم ترجمه و در خارج از کشور منتشر بشود ان‌شاء‌الله. ضمناً دانشنامه از طریق سایت امام علی علیه‌السلام نیز در دسترس علاقه‌مندان قرار خواهد گرفت.

□ در انتها به سازمان کار و مجموعه همکاران و محققینی که با دانشنامه همکاری دارند نیز اشاره بفرمایید.

■ بنده بی‌بضاعت به‌عنوان سرپرست طرح، خدمت‌گذار دانشنامه‌ام. شورای علمی، مرجع نهایی تصمیمات علمی است. مشاوران و کارشناسان علمی نیز ارزیابان مقالات هستند و جمعی دیگر به‌عنوان مشاوران فنی در امور فنی طرف مشورت ما قرار دارند. واحدی مستقل و خاصی در پژوهشگاه دائر شده که سازمان اجرائی دانشنامه قلمداد می‌شود، این واحد دارای مدیر اجرایی، معاون امور پژوهشی و علمی، معاون امور پشتیبانی و پیگیری و شش گروه علمی است. در مجموع صدو هفتاد محقق و مؤلف به تألیف مقالات مشغول هستند و حدود ده نفر کار ویرایش صوری فنی، نمونه‌خوانی، مقابله و کنترل فنی را برعهده دارند و به همراه اعضای شورای علمی، مشاوران و کارشناسان و ارزیابان و مدیران گروه‌ها و سایر دست‌اندرکاران، در مجموع حدود دویست نفر در پدیدآوری و سامان‌بخشی این مجموعه با ما همکاری دارند، البته همکاران بنده در واحدهای دیگر پژوهشگاه نیز تاکنون از هیچ معاضدت و مساعدتی دریغ نکرده‌اند.

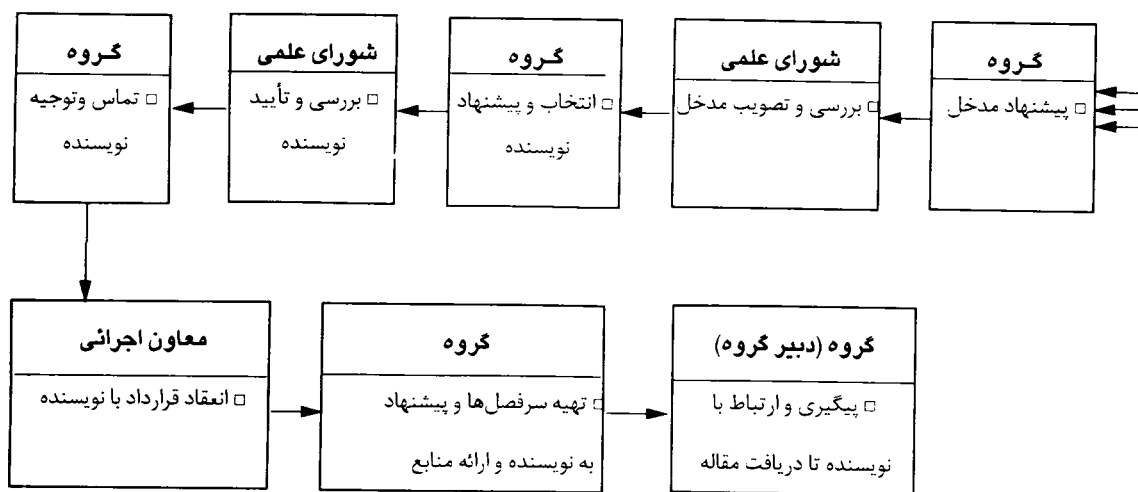
عده‌ای از دانشوران پیشکسوت و نام‌آور در این مجموعه مقاله دارند، از جمله علامه جوادی آملی، علامه سیدمرتضی عسکری، علامه سیدجعفر مرتضی، حضرات آیات و حجج اسلام: رضا استادی، محمدهادی معرفت، محمدی ری شهری، صادق لاریجانی، رسول جعفریان، علی دوانی، حضرات اساتید آقایان: دکتر رضا داوری اردکانی، دکتر سیدجعفر شهیدی، دکتر سیدیحیی یشربی، دکتر محمدجواد لاریجانی و...

بنده به‌عنوان خدمتگذار خرد این طرح کلان، بیش و پیش از همه شکرگزار درگاه بنده‌نواز و ذره‌پرور علوی‌ام که بنده فقیر بی‌بضاعت را - بی آنکه ذره‌ای شایسته باشم - توفیق خدمت داده و کار عظیمی چون پدیدآوری و سامان‌دهی و ارائه‌ی این دانشنامه را نصیب فرموده است، و بالاتر از آن اینکه به‌نحو مشهودی مدد فرموده که طی دوازده ماه، - که این مجال تنها برای تنظیم مدخل‌ها کافی نبود تا چه رسد به این همه پیشرفت - تمام کار، سر به سقف سرانجام بساید، این‌همه نیست جز نشان کرم آن بزرگوار.

همچنین از همه دستگاه‌ها و کسانی که به‌نحوی از انحاء مددکار ما در اجرای این طرح بوده‌اند، به‌ویژه ریاست مکرم ستاد بزرگداشت سال امیرالمؤمنین و رئیس محترم کمیته علمی پژوهشی ستاد، مسؤولان دارالحدیث و همچنین معاونان و مشاوران و اعضای شورای علمی و همه مؤلفان و یکان‌یکان همکارانم سپاسگزارم.

□ فرآیند تهیه و تألیف و تأیید مقالات دانشنامه امام علی (ع) (از پیشنهاد مدخل تا آماده‌سازی) در دو بخش کلی:

الف) از آغاز تا دریافت مقاله

ب) از دریافت مقاله تا آماده سازی

